

Міжнародна економіка

Оксана ЧЕРНЕГА,
Юлія БОЧАРОВА

**АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА
ВПЛИВУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ
НА ПАРАМЕТРИ РОЗВИТКУ ТА РІВЕНЬ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН**

Резюме

Запропоновано алгоритм аналізу та оцінки впливу цивілізаційних детермінантів на рівень конкурентоспроможності національної економіки, здійснено підтвердження гіпотези про вплив цивілізаційної належності країн на їхні параметри та вектор розвитку і, як наслідок, конкурентний статус та конкурентну позицію в гео економічній та геополітичній площинах.

Ключові слова

Цивілізація, модель цивілізації, субмодель цивілізації, «культурне ядро», соціально-економічний розвиток, конкурентоспроможність.

Класифікація за JEL: F23.

© Оксана Чернега, Юлія Бочарова, 2012.

Чернега Оксана, докт. екон. наук, професор, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Україна.

Бочарова Юлія, канд. екон. наук, доцент, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Україна.

Внутрішній дуалізм та суперечливість глобалізаційних процесів, що сьогодні формують контури «нового світового порядку», дедалі більше привертають увагу вчених та підвищують науковий інтерес до проблеми пояснення джерел глобальних соціально-економічних дисбалансів та асиметрій, зумовлюють пошук релевантних систем факторів, які визначають атрибутивний характер ієрархічної архітектури світового господарства та рівень конкурентоспроможності країн у геоекономічній та геополітичній площинах. Однак, незважаючи на численні дослідження в цьому напрямі, сьогодні дана проблема залишається недостатньо вирішеною та потребує уваги.

Фрагментарне вирішення даної проблеми пов'язане з тим, що в сучасній економічній літературі, хоч і сформоване чітке усвідомлення того, що глобальні соціально-економічні дисбаланси та асиметрії, рівень соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн визначаються не лише економічними, а й неекономічними факторами, проте досі не існує комплексних як теоретичних, так і емпіричних досліджень, які поєднували б ці фактори, встановлювали причино-наслідкові зв'язки одночасно між економічними та неекономічними факторами розвитку та отриманими на цій основі результатами.

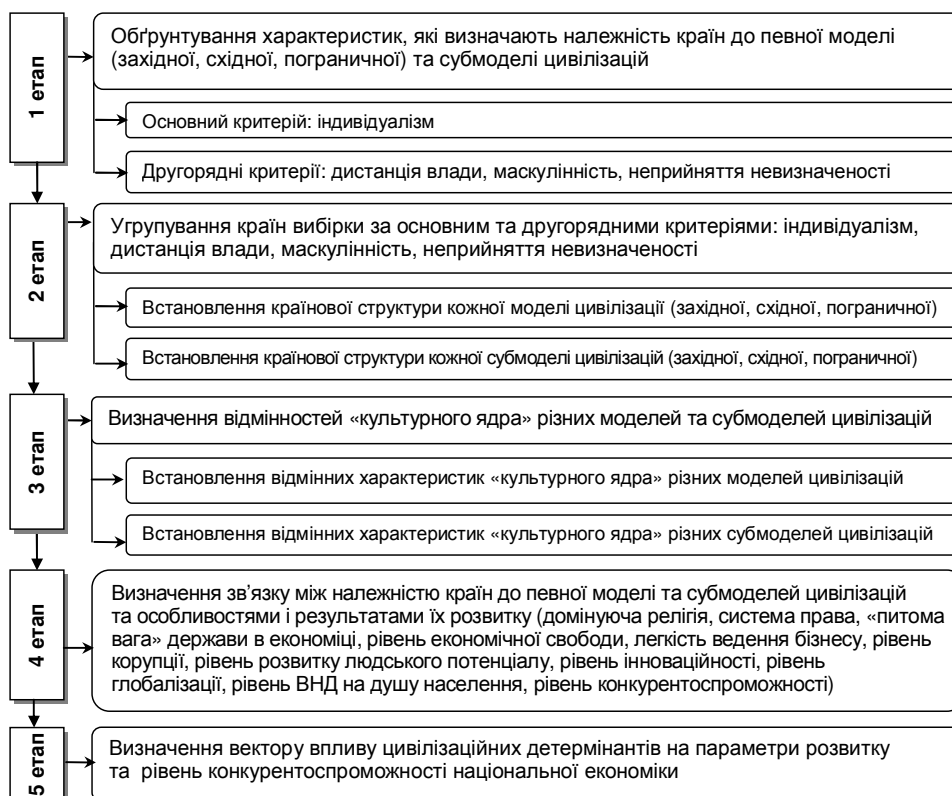
Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок закладення в основу пояснення глобальних дисбалансів та асиметрій соціально-економічного розвитку, джерел та рівня конкурентоспроможності окремих акторів глобальної взаємодії цивілізаційної теорії, основною одиницею аналізу в межах якої виступає цивілізація – складна, спроможна до самоорганізації та саморозвитку поліетнічна, соціально-економічна система, що характеризується унікальною культурою, внутрішньою структурою, траєкторією, особливостями та динамікою розвитку та зберігає свою унікальність протягом великих періодів часу. Таким чином, необхідність закладення в основу пояснення глобальних дисбалансів та асиметрій саме цивілізаційної теорії зумовлено тим, що цивілізаційна належність країни встановлює особливості «раціональності» національних економічних агентів та їх поведінку, визначає характерні риси організації суспільства (належність та ставлення до певної релігії, життя (цінність життя), дружби, сім'ї, свободи, праці, ресурсів, часу, власності та багатства (бідності); схильність до відтворення певних типів ієрархічних систем (ставлення до влади), ризику та змін (ставлення до ризику та змін; рівень толерантності), задає вектор соціально-економічного розвитку країни і, як наслідок, визначає її ієрархічну позицію.

Мета даного дослідження зводиться до емпіричної перевірки гіпотези про вплив цивілізаційної приналежності країн на їх параметри та вектор розвитку і, як наслідок, конкурентний статус та конкурентну позицію в геоекономічній та геополітичній площинах.

Для досягнення поставленої мети було проведено дослідження впливу цивілізаційних особливостей на параметри розвитку та рівень конкурентоспроможності 68 країн світу. Алгоритм зазначеного дослідження подано на рисунку 1.

Рисунок 1

Алгоритм аналізу та оцінки впливу цивілізаційних детермінантів на рівень конкурентоспроможності національної економіки

При цьому під моделлю цивілізації запропоновано розуміти сукупність найбільш загальних щодо статичних наявних та/або латентних ознак цивілізації, які визначають її найважливіші типові особливості та потенціал розвитку, найбільш повно відрізняють її від інших цивілізацій. Під субмоделями –

альтернативи певної моделі цивілізації, характерні для певної групи країн, що виступають структурними елементами даної цивілізації та характеризуються схожими умовами онтогенезу (індивідуального розвитку). Під «культурним ядром» – світоглядні принципи, ідейно-ціннісні настанови, зразки мислення тощо. Слід звернути увагу на те, що значення «культурного ядра» в межах запропонованого алгоритму пояснюється тим, що воно: по-перше, дає змогу провести диференціацію цивілізацій; по-друге, прямо та опосередковано впливає на формування інститутів, які, у свою чергу, аналогічним чином, впливають на параметри та результати функціонування як цивілізацій загалом, так і окремих їх структурних елементів – країн та створюють умови для економічного розвитку і формування певного рівня конкурентоспроможності національної економіки.

На першому етапі було проведено аналіз наукової літератури [1–9, 20–28], який дав змогу дійти висновку, що в основу диференціації цивілізацій доцільно закласти систему цінностей, запропоновану Г. Хофстедом: індивідуалізм (IDV), дистанція влади (PDI), маскуліність (MAS), неприйняття невизначеності (UAI), причому як головний критерій використовувати параметр «індивідуалізм» (IDV), бінарною опозицією якого є «колективізм», оскільки саме цей параметр є найбільш репрезентативним показником міжкультурних відмінностей та суттєво варіює від однієї моделі цивілізації до іншої.

На другому етапі, виходячи з принципу оптимальності Парето, було прийнято, що 80 % різниці між системами цінностей країн, і, як наслідок, 80 % різниці між моделями та субмоделями цивілізацій може бути пояснено 20 % зміни за параметром «індивідуалізм». Як результат, із 68 країн вибірки...

- 17 країн було віднесено до західної моделі цивілізації (США, Австралія, Великобританія, Нідерланди, Нова Зеландія, Італія, Бельгія, Данія, Франція, Швеція, Ірландія, Норвегія, Швейцарія, Німеччина, Південна Африка, Фінляндія, Польща);
- 7 країн було віднесено до пограничної моделі (Чехія, Австрія, Угорщина, Ізраїль, Іспанія, Україна, Індія);
- 44 країни було віднесено до східної моделі (Аргентина, Японія, Іран, Ямайка, Росія, Бразилія, Єгипет, Ірак, Кувейт, Ліван, Лівія, Саудівська Аравія, ОАЕ, Туреччина, Уругвай, Греція, Філіппіни, Мексика, Ефіопія, Кенія, Португалія, Танзанія, Замбія, Малайзія, Гонконг, Чилі, Китай, Гана, Нігерія, Сьєрра-Леоне, Сінгапур, Таїланд, Ель Сальвадор, Південна Корея, Тайвань, Перу, Коста-Ріка, Індонезія, Пакистан, Колумбія, Венесуела, Панама, Еквадор, Гватемала).

Для зменшення суб'єктивності під час угруповання країн вибірки за належністю до певних субмоделей цивілізацій та визначення оптимальної кількості однорідних груп країн, з огляду на варіацію ознак групування (основного

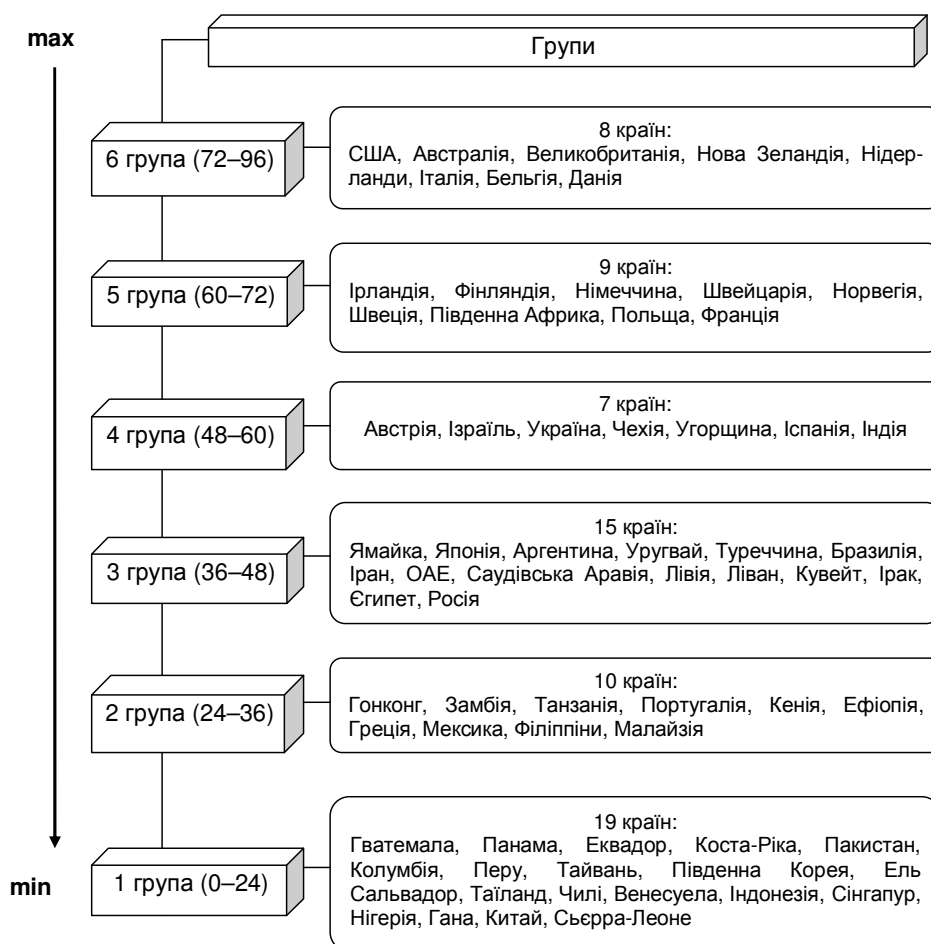
критерію та другорядних критеріїв), було використано формулу Стерджеса, яка дала змогу визначити оптимальну кількість відносно однорідних груп країн.

У результаті угруповання за основним та додатковими критеріями було:

1. Визначено 6 відносно однорідних груп країн, представлених на рисунку 2.

Рисунок 2

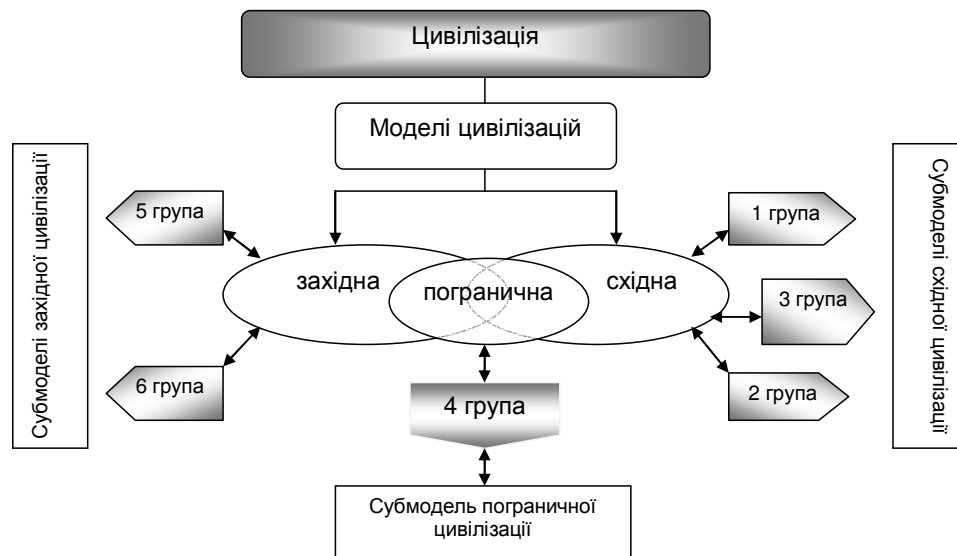
Групи країн, виділені за параметром «Індивідуалізм»

2. Встановлено особливості належності кожної із зазначених груп країн до моделей та субмоделей цивілізацій (рис. 3).

Рисунок 3

Угрупування країн за належністю до певної моделі та субмоделей цивілізацій

- 6 група – 1 субмодель західної цивілізації: США, Австралія, Великобританія, Нова Зеландія, Нідерланди, Італія, Бельгія, Данія;
- 5 група – 2 субмодель західної цивілізації: Ірландія, Фінляндія, Німеччина, Швейцарія, Норвегія, Швеція, Південна Африка, Польща, Франція;
- 4 група – субмодель пограничної цивілізації: Австрія, Ізраїль, Україна, Чехія, Угорщина, Іспанія, Індія;
- 3 група – 1 субмодель східної цивілізації: Ямайка, Японія, Аргентина, Уругвай, Туреччина, Бразилія, Іран, ОАЕ, Саудівська Аравія, Лівія, Ліван, Кувейт, Ірак, Єгипет, Росія;
- 2 група – 2 субмодель східної цивілізації: Гонконг, Замбія, Танзанія, Португалія, Кенія, Ефіопія, Греція, Мексика, Філіппіни, Малайзія;
- 1 група – 3 субмодель східної цивілізації: Гватемала, Панама, Еквадор, Коста-Ріка, Пакистан, Колумбія, Перу, Тайвань, Південна Корея, Ель Сальвадор, Таїланд, Чилі, Венесуела, Індонезія, Сінгапур, Нігерія, Гана, Китай, Сьєрра-Леоне.

На третьому етапі було:

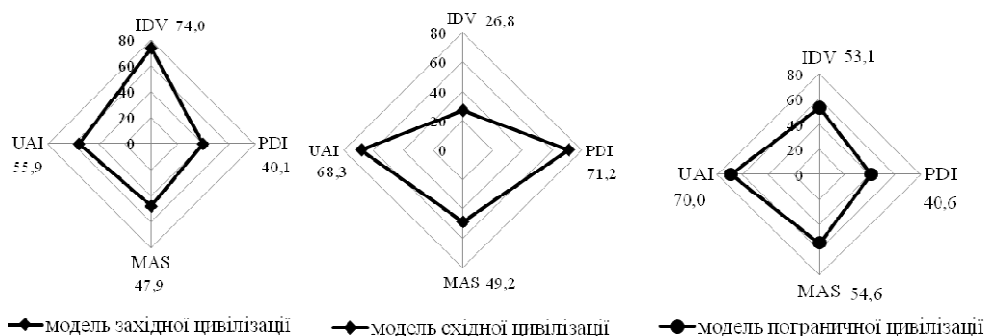
1. Визначено інтегральні кількісні та якісні характеристики «культурно-го ядра» кожної моделі цивілізації та проведено їх порівняння.

Інтегральну кількісну характеристику «культурні ядра» («культурного ядра») кожної моделі цивілізацій було встановлено як середнє арифметичне кожного елемента «культурні ядра» (індивідуалізм, дистанція влади, неприйняття невизначеності, маскулінність) країн, що належать до певної моделі цивілізацій (західної, східної, пограничної).

Результати проведеної оцінки подано на рисунку 4.

Рисунок 4

**Інтегральна кількісна характеристика систем цінностей
моделей цивілізацій**

IDV – індивідуалізм, PDI – дистанція влади, MAS – маскулінність, UAI – неприйняття невизначеності.

Модель західної цивілізації: США, Австралія, Великобританія, Нідерланди, Нова Зеландія, Італія, Бельгія, Данія, Франція, Швеція, Ірландія, Норвегія, Швейцарія, Німеччина, Південна Африка, Фінляндія, Польща;

Модель пограничної цивілізації: Чехія, Австрія, Угорщина, Ізраїль, Іспанія, Україна, Індія;

Модель східної цивілізації: Аргентина, Японія, Іран, Ямайка, Росія, Бразилія, Єгипет, Ірак, Кувейт, Ліван, Лівія, Саудівська Аравія, ОАЕ, Туреччина, Уругвай, Греція, Філіппіни, Мексика, Ефіопія, Кенія, Португалія, Танзанія, Замбія, Малайзія, Гонконг, Чилі, Китай, Гана, Нігерія, Сьєрра-Леоне, Сінгапур, Таїланд, Ель Сальвадор, Південна Корея, Тайвань, Перу, Коста-Ріка, Індонезія, Пакистан, Колумбія, Венесуела, Панама, Еквадор, Гватемала.

Для надання якісної характеристики «культурного ядра» кожної моделі цивілізацій було запропоновано критеріально-сутнісну аксіологічну шкалу типізації суспільств та економічних проекцій «культурні ядра». Відповідно до запропонованої шкали, було надано характеристики моделей західної, східної та пограничної цивілізацій (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнена характеристика моделей цивілізацій

Характеристики	Модель цивілізації		
	Західна	Східна	Погранична
Індивідуалізм (IDV)	переважно ліберальні країни	переважно колективістські країни	країни, у яких органічно поєднано лібералізм та колективізм
Дистанція влади (PDI)	країни із середнім рівнем стратифікації	країни з рівнем стратифікації, вищим за середній	країни із середнім рівнем стратифікації
Маскулінність (MAS)	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної фемінності)	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної фемінності)	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної маскулінності)
Неприйняття невизначеності (UAI)	країни, для яких характерний раціонально-селективний архаїзм-футуризм	країни, для яких характерний селєктивний футуризм	країни, для яких характерний селективний футуризм

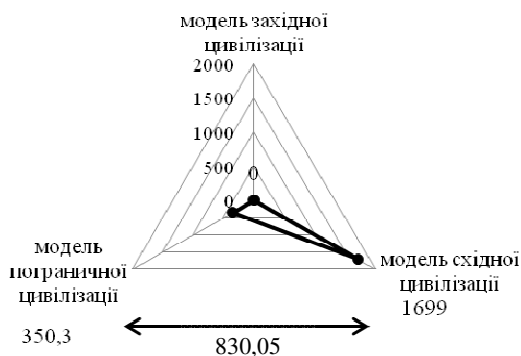
Аналіз міри схожості моделей цивілізацій проведено з використанням міри відстані (евклідова відстань) між інтегральними кількісними характеристиками систем цінностей моделей цивілізацій. За базу порівняння взято інтегральну кількісну характеристику «культурні ядра» західної моделі цивілізації.

Результати аналізу подано на рисунку 5.

Рисунок 5

Евклідова відстань між системами цінностей моделей цивілізацій

Результати аналізу дають підстави стверджувати, що найбільш схожими між собою є модель західної та пограничної цивілізацій (евклідова відстань – 350,3), а найбільш несхожими – модель західної та східної цивілізацій (евклідова відстань – 1699).

2. Визначено інтегральні кількісні та якісні характеристики «культурного ядра» кожної субмоделі цивілізації та проведено їх порівняння.

Як і в попередньому випадку, інтегральну кількісну характеристику «культурні ядра» («культурне ядро») кожної субмоделі цивілізацій було визначено як середню оцінку кожного елемента «культурні ядра» (індивідуалізм, дистанція влади, неприйняття невизначеності, маскуліність) країн, що належать до певної субмоделі цивілізацій (західної, східної, пограничної).

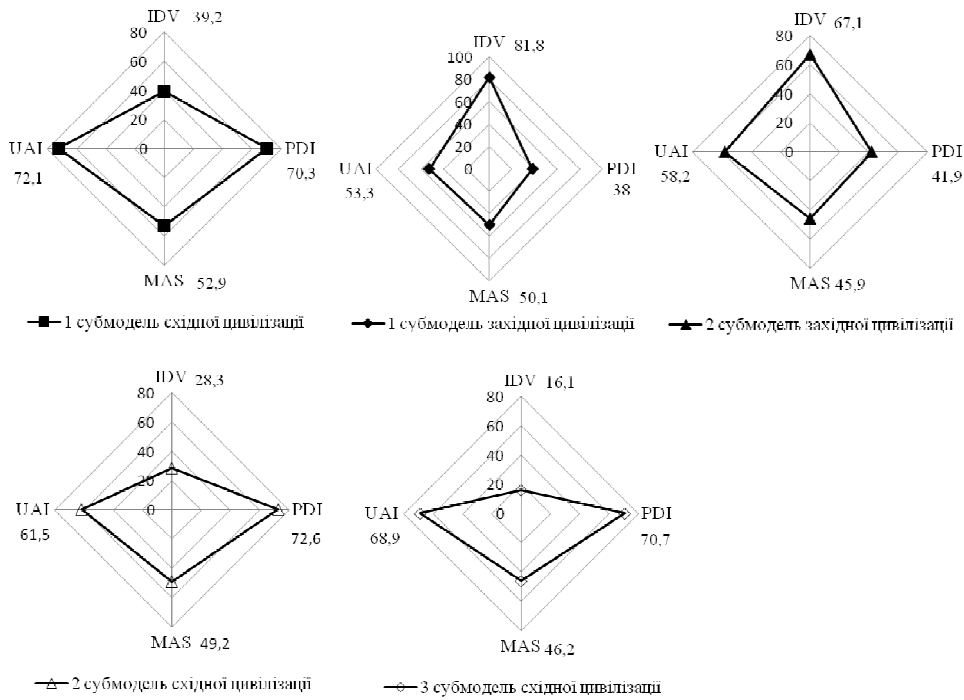
Результати проведеної оцінки подано на рисунку 6.

Для надання якісної характеристики «культурного ядра» кожної із субмоделей цивілізацій було використано розроблену критеріально-сутнісну аксіологічну шкалу типізації суспільств та економічних проєкцій «культурні ядра» (табл. 2).

Аналіз відмінностей між субмоделями цивілізацій, як і у випадку з моделями, проводився з використанням міри відстані (евклідова відстань). Як базу для порівняння було прийнято систему цінностей 3 субмоделі східної цивілізації.

Рисунок 6

Інтегральна кількісна характеристика «культурні ядра»
 субмоделей цивілізацій

1) IDV – індивідуалізм, PDI – дистанція влади, MAS – маскулінність, UAI – прийняття невизначеності.

2) перша субмодель західної цивілізації представлена такими країнами, як: США, Австралія, Великобританія, Нова Зеландія, Нідерланди, Італія, Бельгія, Данія; друга субмодель західної цивілізації – Ірландія, Фінляндія, Німеччина, Швейцарія, Норвегія, Швеція, Південна Африка, Польща, Франція; субмодель пограничної цивілізації – Австрія, Ізраїль, Україна, Чехія, Угорщина, Іспанія, Індія; перша субмодель східної цивілізації – Ямайка, Японія, Аргентина, Уругвай, Туреччина, Бразилія, Іран, ОАЕ, Саудівська Аравія, Лівія, Ліван, Кувейт, Ірак, Єгипет, Росія; друга субмодель східної цивілізації – Гонконг, Замбія, Танзанія, Португалія, Кенія, Ефіопія, Греція, Мексика, Філіппіни, Малайзія; третя субмодель східної цивілізації – Гватемала, Панама, Еквадор, Коста-Ріка, Пакистан, Колумбія, Перу, Тайвань, Південна Корея, Ель Сальвадор, Таїланд, Чилі, Венесуела, Індонезія, Сінгапур, Нігерія, Гана, Китай, Сьєрра-Леоне.

Таблиця 2

Узагальнена характеристика субмоделей цивілізацій

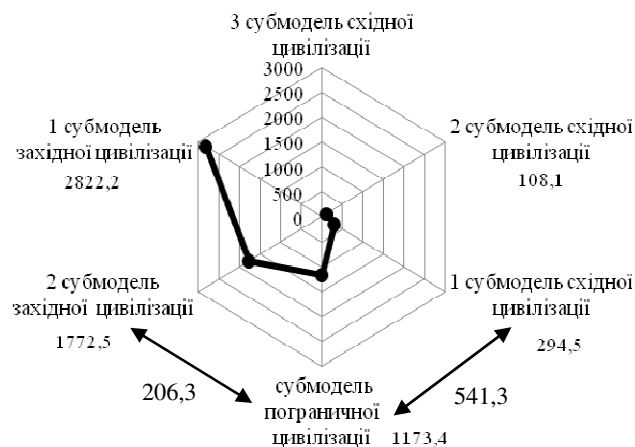
Субмоделі цивілізацій	Характеристика «культурного ядра»			
	Індивідуалізм (IDV)	Дистанція влади (PDI)	Маскулінність (MAS)	Неприйняття невизначеності (UAI)
1 субмодель західної цивілізації	ліберальні країни	переважно не стратифіковані країни	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної маскулінності)	раціональний селективний архаїзм-футуризм
2 субмодель західної цивілізації	переважно ліберальні країни	країни із середнім рівнем стратифікації	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної фемінності)	Раціональний селективний архаїзм-футуризм
субмодель пограничної цивілізації	країни, для яких характерне органічне поєднання лібералізму та колективізму	країни із середнім рівнем стратифікації	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної маскулінності)	селективний футуризм
1 субмодель східної цивілізації	переважно колективістські країни	країни з рівнем стратифікації, вищим за середній	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної маскулінності)	селективний футуризм
2 субмодель східної цивілізації	переважно колективістські країни	країни з рівнем стратифікації, вищим за середній	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної фемінності)	селективний футуризм
3 субмодель східної цивілізації	колективістські країни	країни з рівнем стратифікації, вищим за середній	гармонійне поєднання маскулінності та фемінності (більш наближене до латентної фемінності)	селективний футуризм

У результаті проведеного аналізу було встановлено, що:

- найбільш схожими є «культурні ядра»: першої, другої та третьої субмоделей східної цивілізації; першої субмоделі західної цивілізації та пограничної цивілізації; першої та другої субмоделей західної цивілізації;
- найменш схожими є «культурні ядра»: третьої субмоделі східної цивілізації та першої субмоделі західної цивілізації; другої субмоделі західної цивілізації та субмоделі пограничної цивілізації (рис. 7).

Рисунок 7

Евклідова відстань між інтегральними параметрами субмоделей цивілізацій

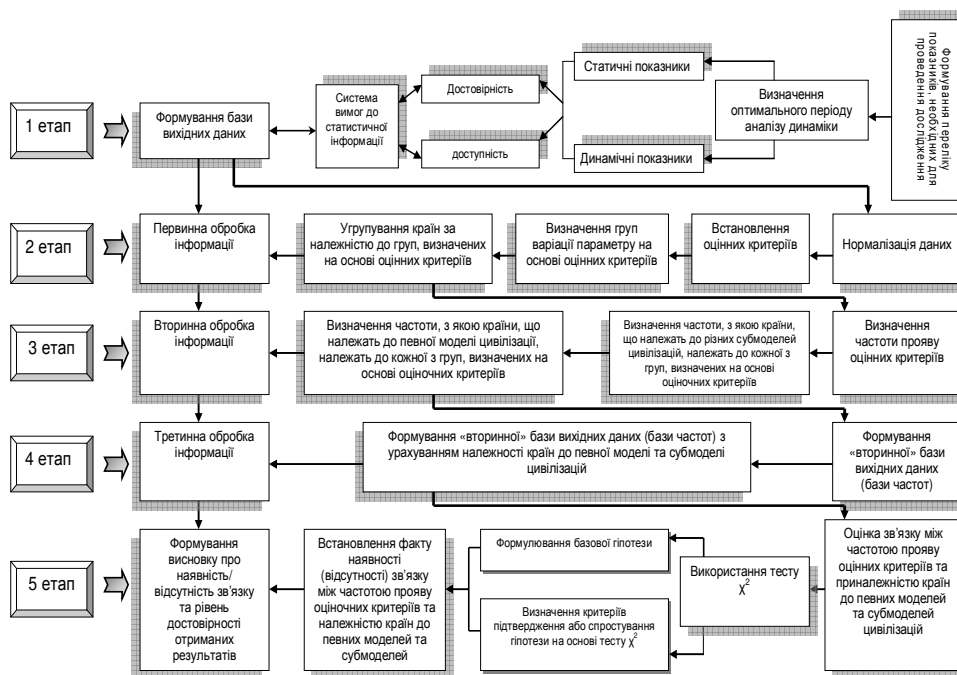

На четвертому етапі було визначено зв'язок між належністю країн до певної моделі та субмоделей цивілізацій і особливостями та результатами їх розвитку.

Для встановлення зв'язку між належністю країн до певної моделі та/або субмоделі цивілізації та особливостями їх розвитку використовувався алгоритм, поданий на рисунку 8.

Рисунок 8

Алгоритм встановлення зв'язку між належністю країн до певної моделі та субмоделей цивілізації і особливостями та результатами їх розвитку

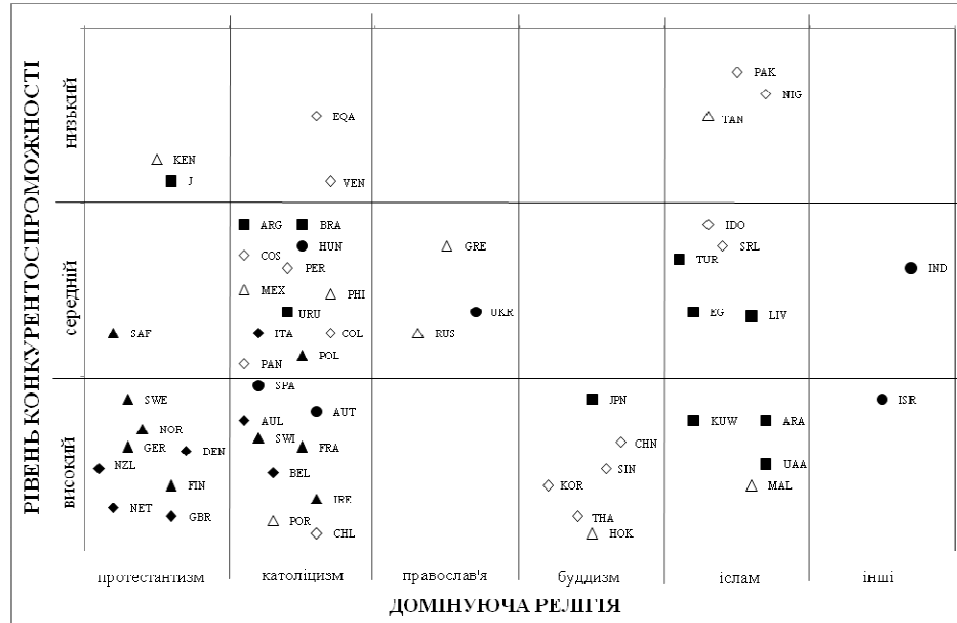
Як видно з рисунку 8, з метою обґрунтування впливу належності країн до певних моделей та субмоделей цивілізації на параметри їх розвитку було проведено тест χ^2 .

За допомогою тесту χ^2 було встановлено, що:

1. З ймовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізації позначається на релігійних настановах суспільства.

Рисунок 9

Вплив належності країни до певної субмоделі та моделі цивілізацій на домінуючу релігію

- ◆ – країни, що належать до 1 субмоделі західної цивілізації (USA- США; AUL – Австралія; GBR – Великобританія; NZL – Нова Зеландія; NET – Нідерланди; ITA – Італія; BEL – Бельгія; DEN – Данія);
- ▲ – країни, що належать до 2 субмоделі західної цивілізації (IRE – Ірландія; FIN – Фінляндія; GER – Німеччина; SWI – Швейцарія; NOR – Норвегія; SWE – Швеція; SAF - Південна Африка; POL – Польща; FRA – Франція);
- – країни, що належать до субмоделі пограничної цивілізації (AUT – Австрія; ISR – Ізраїль; UKR – Україна; CH – Чехія; HUN – Угорщина; SPA – Іспанія; IND – Індія);
- – країни, що належать до 1 субмоделі східної цивілізації (J – Ямайка; JPN – Японія; ARG – Аргентина; URU – Уругвай; TUR – Туреччина; BRA – Бразилія; IRA – Іран; UAA – ОАЕ; ARA - Саудівська Аравія; LIV – Лівія; LIVN – Ліван; KUW – Кувейт; IRQ – Ірак; EG – Єгипет; RUS – Росія);
- △ – країни, що належать до 2 субмоделі східної цивілізації (HOK – Гонконг; ZAM – Замбія; TAN – Танзанія; POR – Португалія; KEN – Кенія; EPH – Ефіопія; GRE – Греція; MEX – Мексика; PHI – Філіппіни; MAL – Малайзія);
- ◇ – країни, що належать до 3 субмоделі східної цивілізації (GUA – Гватемала; PAN – Панама; EQA – Еквадор; COS - Коста-Ріка; PAK – Пакистан; COL – Колумбія; PER – Перу; TAI – Тайвань; KOR – Південна Корея; ELS - Ель Сальвадор; THA – Таїланд; CHL – Чилі; VEN – Венесуела; IDO – Індонезія; SIN – Сінгапур; NIR – Нігерія; GAN – Гана; CHN – Китай; SRL – Сьєрра-Леоне).

При цьому встановлено, що:

- країни з високим рівнем конкурентоспроможності – це переважно протестантські та католицькі країни;
- «культурне ядро» 1 та 2 субмоделей західної цивілізації сприяє формуванню, переважно, протестантських та католицьких релігійних настанов (у даних країнах домінуючими релігіями є католицизм та протестантизм);
- «культурне ядро» субмоделі пограничної цивілізації сприяє формуванню, переважно, католицьких та інших релігійних настанов (під «іншими релігійними настановами» мають на увазі, наприклад, настанови іудаїзму, індуїзму тощо, тобто настанови тих релігій, що не визначені як основні: протестантизм, католицизм, православ'я, буддизм, іслам);
- «культурне ядро» субмоделей східної цивілізації сприяє формуванню, переважно, католицьких, ісламських, буддистських релігійних настанов.

2. З імовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає домінуючу в країнах систему права.

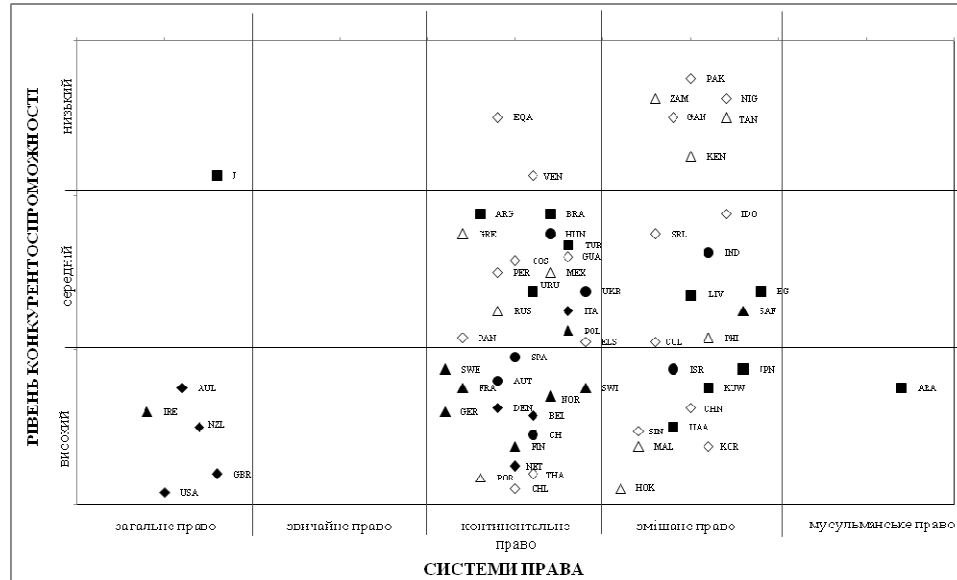
При цьому проведений аналіз дав змогу встановити, що:

- найбільш конкурентоспроможними є країни, які належать до країн із загальною та континентальною системами права;
- «культурне ядро» 1 субмоделі західної цивілізації сприяє формуванню системи як загального, так і континентального права;
- «культурне ядро» 2 субмоделі західної цивілізації сприяє, переважно, формуванню системи континентального права;
- «культурне ядро» пограничної цивілізації сприяє, переважно, формуванню системи континентального права;
- «культурне ядро» 1 та субмоделі східної цивілізації сприяє, переважно, формуванню системи змішаного права;
- «культурне ядро» 3 субмоделі східної цивілізації сприяє, переважно, формуванню систем континентального та змішаного права.

Загалом, «культурне ядро» східної моделі цивілізації визначає домінування у країнах, що належать до даної моделі цивілізації, системи змішаного права; «культурне ядро» західної та пограничної моделей цивілізацій – континентального права.

Рисунок 10

**Вплив належності країни до певної субмоделі та моделі цивілізацій
 на систему права країн**

* умовні позначення – як на рисунку 9

3. З імовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає рівень корупції, характерний для даних країн.

Установлено, що:

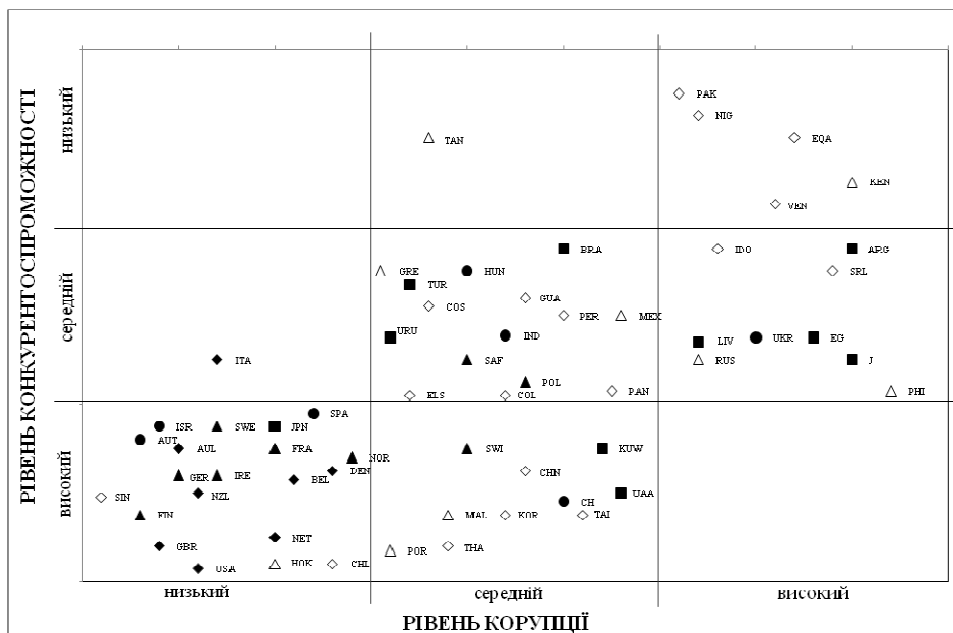
- найбільш конкурентоспроможними є країни та національні економіки, для яких характерний низький та середній рівні корупції;
- «культурне ядро» 1 та 2 субмоделей західної цивілізації виступає найменш сприятливим середовищем для розвитку корупції;
- найбільш сприятливим середовищем для розвитку корупції виступає «культурне ядро» 1, 2 та 3 субмоделей східної цивілізації.

Таким чином, найбільш сприятливим середовищем для розвитку корупції є середовище, яке породжується «культурним ядром» східної моделі цивілізацій, а найменш сприятливим – «культурним ядром» західної цивілізації.

Рисунок 11

Вплив належності країни до певної субмоделі та моделі цивілізацій на рівень розвитку корупції

* умовні позначення – як на рисунку 9

4. З імовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій позначається на їх показнику «питомої ваги» держави в економіці (показник питомої ваги державних витрат у ВВП).

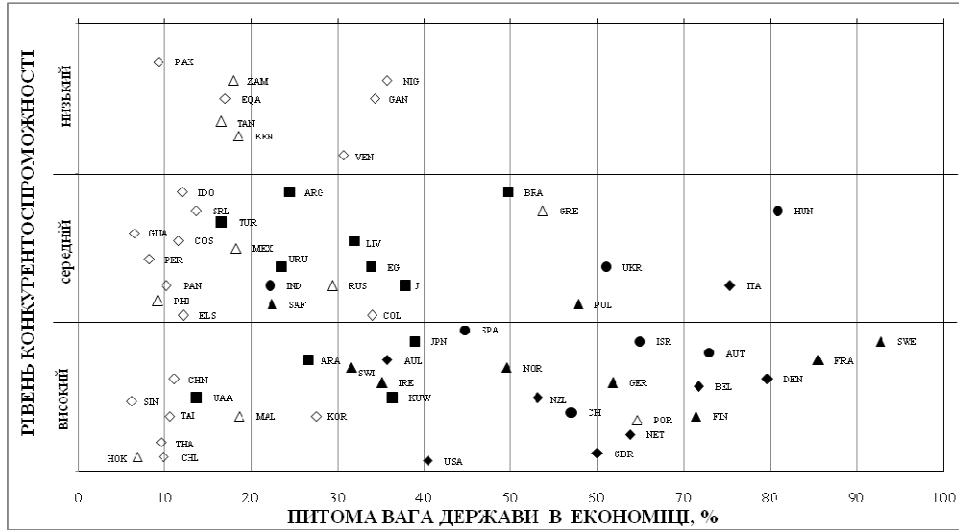
Установлено, що:

- найбільш конкурентоспроможними є країни, для яких характерне значення показника питомої ваги держави в економіці на рівні, більшому від 30 %;
- країнам, що належать до 1 та 2 субмоделей західної цивілізації, притаманний показник питомої ваги держави в економіці на рівні, більшому від 50 %;

- країнам, що належать до субмоделі пограничної цивілізації, – більш ніж 50 %;
- країнам, що належать до 1 субмоделі східної цивілізації, – 25–50 %;
- країнам, що належать до 2 та 3 субмоделей східної цивілізації, – 10–25 %.

Рисунок 12

Зв'язок між питомою вагою держави в економіці та цивілізаційною належністю країн

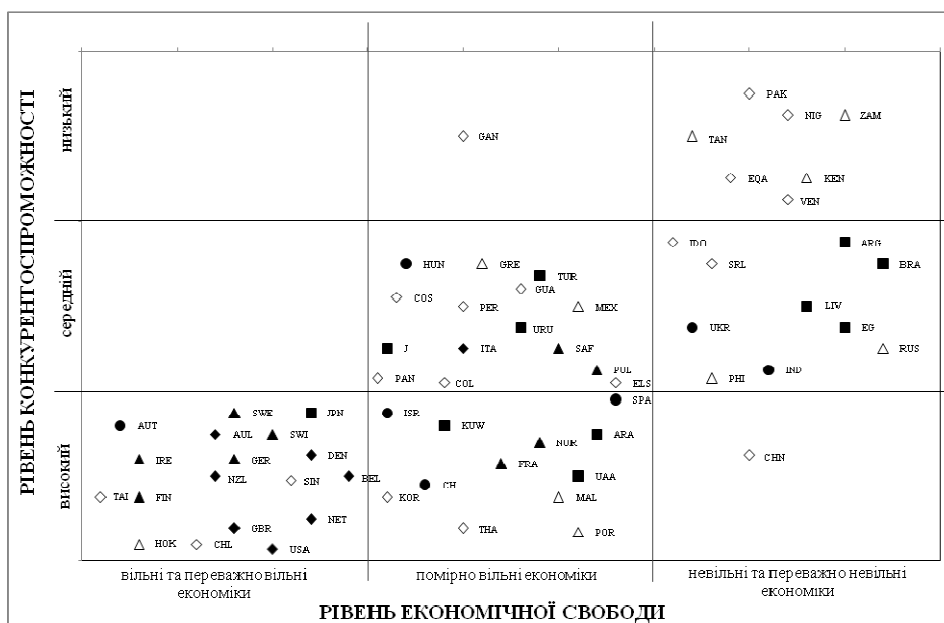
* умовні позначення – як на рисунку 9

Таким чином, країнам, що належать до західної моделі цивілізації, притаманний показник питомої ваги держави в економіці на рівні, більшому від 50 %; країнам, що належать до східної моделі цивілізації – 10-25 %; країнам, що належать до пограничної моделі цивілізації – більш ніж 50 %.

5. З імовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає характерний для них рівень економічної свободи.

Рисунок 13

Зв'язок між рівнем економічної свободи та цивілізаційною належністю країн

* умовні позначення – як на рисунку 9

Установлено, що

- найбільш конкурентоспроможними є вільні та переважно вільні країни, а найменш конкурентоспроможними – невольні та переважно невольні країни;
- вільними та переважно вільними є здебільшого країни, що належать до 1 та 2 субмоделей західної цивілізації;

Установлено, що:

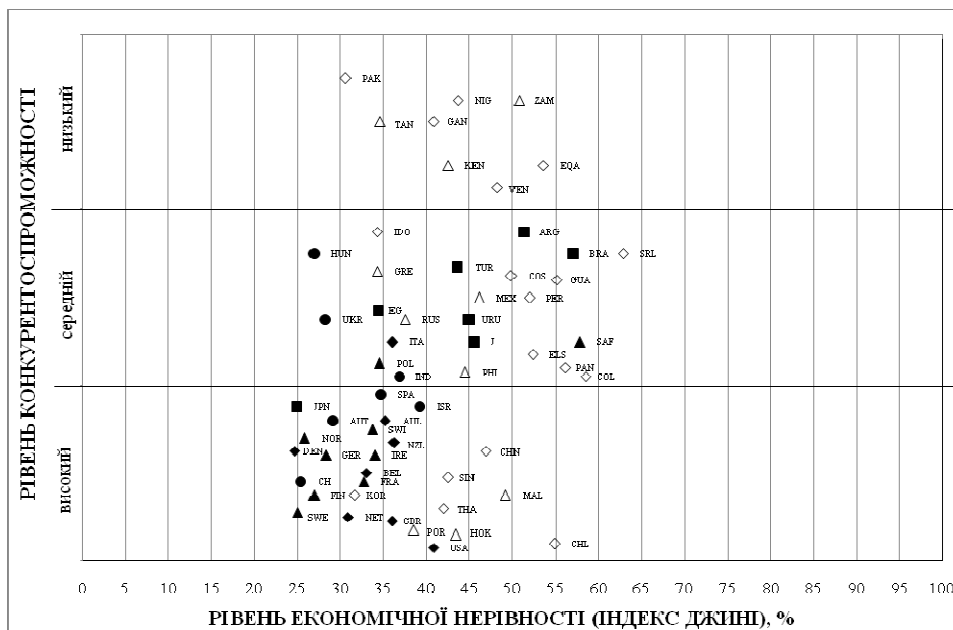
- «культурне ядро» 1 та 2 субмоделей західної цивілізації та пограничної цивілізації створюють найбільш сприятливі умови для «ведення бізнесу»;
- «культурне ядро» 1, 2 та 3 моделей східної цивілізації створюють менш сприятливі умови для «ведення бізнесу».

Таким чином, загалом, «культурні ядра» західної та пограничної моделей цивілізації створюють порівняно більш сприятливі умови для «ведення бізнесу», ніж «культурне ядро» східної моделі цивілізації.

7. З імовірністю 99 % необхідно стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізації позначається на характерному для них рівні економічної нерівності.

Рисунок 15

Вплив належності країн до певної субмоделі та моделі цивілізації на характерний для них рівень економічної нерівності

* умовні позначення – як на рисунку 9

При першому наближенні було встановлено, що країни, які належать як до західної, так і до східної та пограничної моделей цивілізацій, – це країни, для яких характерний середній рівень нерівності (індекс Джині – 25–50%). З огляду на отримані результати було проведено більш детальний аналіз специфіки розподілу доходів у межах країн вибірки – диференціацію країн у межах групи «середній рівень нерівності».

У результаті проведення додаткової диференціації було встановлено, що:

- найбільш конкурентоспроможними країнами є країни, в яких фіксується більш низький рівень економічної нерівності (менше значення коефіцієнту Джині), а найменш конкурентоспроможними – в яких фіксується більш значний рівень економічної нерівності (більше значення індексу Джині);
- для країн, що належать до 1 субмоделі західної цивілізації, здебільшого характерне значення індексу Джині на рівні 36–40 %; для країн, що належать до 2 субмоделі західної цивілізації, – 31–35 %; країн, що належать до моделі пограничної цивілізації, – 26–30 %; країн, що належать до 1 субмоделі східної цивілізації, – 41–45 %; країн, що належать до 3 та 2 субмоделей східної цивілізації, – 31–35 % та 41–45 %.

Таким чином, встановлено, що, загалом, для країн, що належать до західної моделі цивілізації, здебільшого характерне значення індексу Джині на рівні 31–35 %; країн, що належать до пограничної моделі цивілізації, – 26–30 %; країн, що належать до східної моделі цивілізації, – 41–45 %.

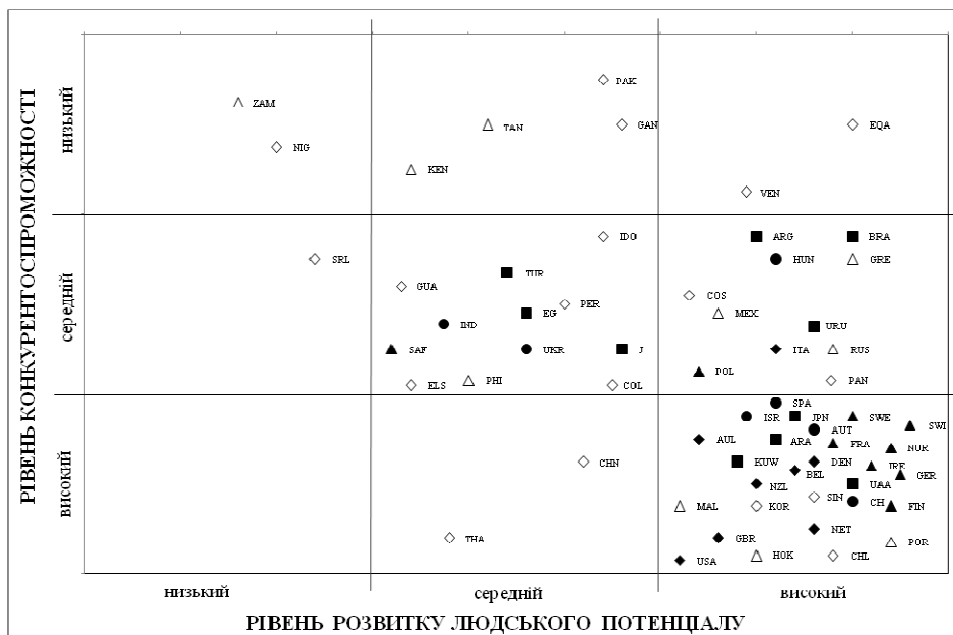
8. З імовірністю 99 % необхідно стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає рівень розвитку «людського потенціалу» цих країн.

Установлено, що:

- найбільш конкурентоспроможними є країни та національні економіки, для яких характерний високий рівень розвитку людського потенціалу;
- країни 1, 2 субмоделей західної цивілізації, а також країни, що віднесені до пограничної моделі цивілізації та 1 субмоделі східної цивілізації, характеризуються здебільшого високим рівнем розвитку «людського потенціалу», в той час як країни, що належать до 2 та 3 субмоделей східної цивілізації, – це країни із середнім та низьким рівнем розвитку «людського потенціалу».

Рисунок 16

Вплив належності країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій на характерний для них рівень розвитку «людського потенціалу»

* умовні позначення – як на рисунку 9

Таким чином, загалом, країни, що належать до західної та пограничної моделі цивілізацій, характеризуються здебільшого високим рівнем розвитку «людського потенціалу», країни, що належать до східної моделі цивілізацій, – високим, середнім та низьким.

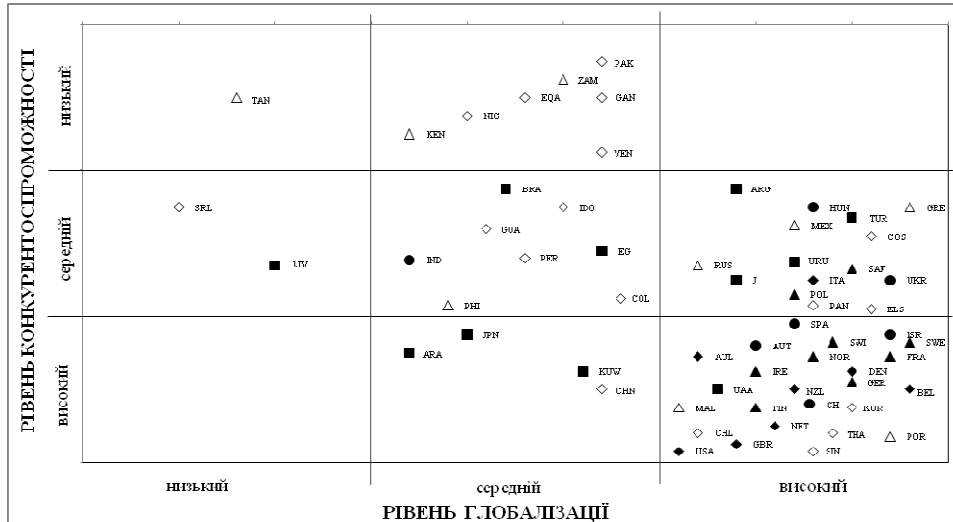
9. З імовірністю 99 % можна стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій позначається на характерному для них рівні глобалізації.

Установлено, що:

- найбільш конкурентоспроможні країни характеризуються високим рівнем глобалізації;
- країни, що належать до 3 субмоделі східної цивілізації, характеризуються, здебільшого, середнім рівнем глобалізації;

Рисунок 17

Зв'язок між належністю країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій і характерним для них рівнем глобалізації

* умовні позначення – як на рисунку 9

- країни, що належать до 1 та 2 субмоделі східної цивілізації, до 1 та 2 субмоделей західної цивілізації, пограничної цивілізації – високим рівнем глобалізації.

Таким чином, можна зробити висновок, що глобалізація – це об'єктивний процес, у який включено країни як різних субмоделей, так і різних моделей цивілізацій (практично всі країни вибірки характеризуються високим рівнем глобалізації), однак, разом із тим, найбільш інтенсивно в даний процес включаються країни, що належать до моделі західної та пограничної цивілізацій.

10. З імовірністю 95 % необхідно стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає характерний для них рівень інноваційності.

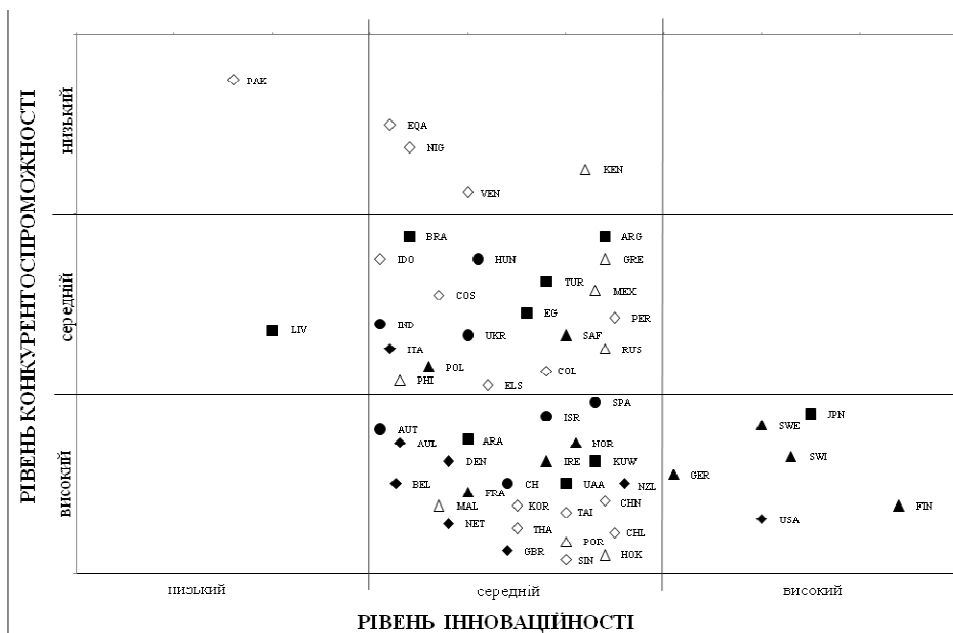
Установлено, що:

- країни та національні економіки з високим рівнем конкурентоспроможності – це ті країни, для яких характерний середній та високий рівень інноваційності;

Рисунок 18

Зв'язок між належністю країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій і характерним для них рівнем інноваційності

* умовні позначення – як на рисунку 9

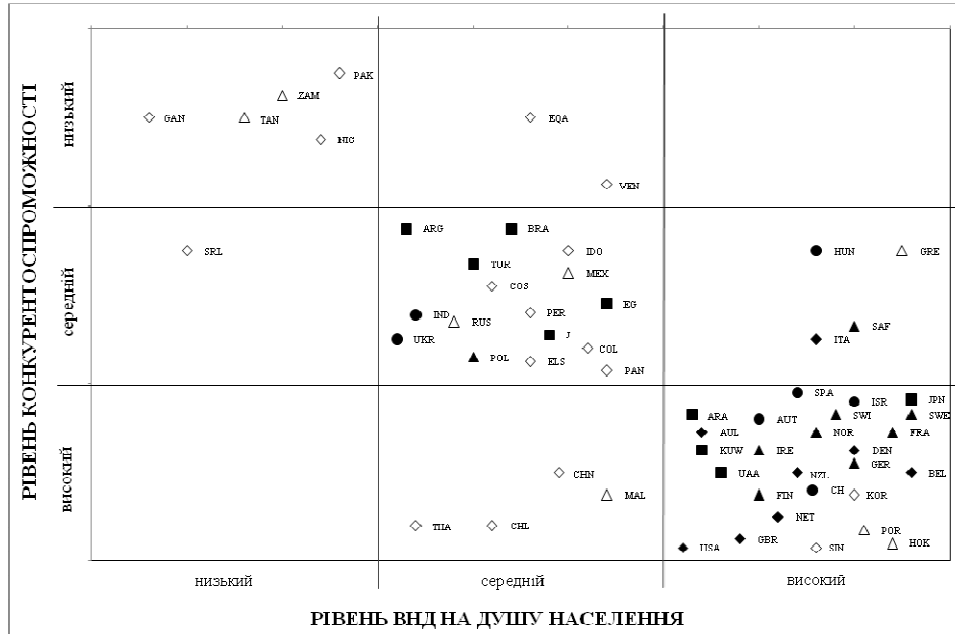
- найбільш позитивний вплив на рівень інноваційності країн чинять «культурні ядра» 1 та 2 субмоделей західної цивілізації, а негативний – «культурні ядра» країн, що належать до 1 субмоделі східної цивілізації (18,2 % країн даної групи належать до групи країн з низьким рівнем інноваційності).

Таким чином, загалом, «культурне ядро» країн, що належать до західної моделі цивілізації, створює більш сприятливе середовище для розвитку інноваційної діяльності, ніж «культурні ядра» східної та пограничної цивілізацій.

11. З імовірністю 99 % необхідно стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій позначається на характерному для них рівні ВНД на душу населення.

Рисунок 19

Зв'язок між ВНД на душу населення та належністю країн до певних моделей і субмоделей цивілізацій

* умовні позначення – як на рисунку 9

Установлено, що:

- найбільш конкурентоспроможними країнами та національними економіками є ті, що характеризуються високим рівнем ВНД на душу населення;
- найбільш ефективними в економічному плані (критерій – рівень доходів на душу населення) є країни, що належать до 1 та 2 субмоделей західної цивілізації та пограничної цивілізації, а найменш ефективними – країни, що належать до 2 та 3 субмоделей східної цивілізації.

Таким чином, найбільш ефективними в економічному плані (критерій – рівень доходів на душу населення) є країни, що належать до західної та по-

граничної моделі цивілізацій, а найменш – країни, що належать до східної моделі цивілізації.

12. З імовірністю 95 % необхідно стверджувати, що належність країн до певних моделей та субмоделей цивілізацій визначає їх рівень конкурентоспроможності.

Установлено, що високий рівень конкурентоспроможності здебільшого характерний для країн, що належать до 1, 2 субмоделей західної цивілізації та субмоделі пограничної цивілізації, а низький – для країн, що належать до 2 та 3 субмоделей східної цивілізації.

Таким чином, країни, що належать до західної моделі цивілізації, є більш конкурентоспроможними, ніж країни, що належать до пограничної та східної моделей цивілізації.

Загалом, підсумовуючи результати 4 етапу проведеного дослідження, необхідно зробити такі висновки:

1) з високим рівнем імовірності (95–99 %) необхідно стверджувати, що цивілізаційна належність країн позначається на параметрах їх розвитку загалом та економічного розвитку зокрема. Так, існує тісний зв'язок між домінуючою в межах певного суспільства країни релігією, системою права, показником «питомої ваги» держави в економіці, рівнем економічної свободи, легкості ведення бізнесу, корупції, розвитку людського потенціалу, інноваційності, глобалізації, ВНД на душу населення, конкурентоспроможності та її належності до певної моделі та/або субмоделі цивілізації;

2) найбільш успішними та конкурентоспроможними є країни, які належать до західної моделі цивілізації, це зумовлено тим, що: «культурне ядро» західної моделі цивілізації створює порівняно сприятливі умови для економічного розвитку та зростання, зокрема: сприяє становленню ефективної та адекватної сучасним вимогам континентальної системи права, більш сприятливого середовища для розвитку бізнесу; забезпечує високий рівень економічної свободи, включення у глобальну систему взаємодії, інноваційності, створює перешкоди на шляху розвитку корупції, нарощування економічної нерівності тощо;

3) країни, що належать до пограничної моделі цивілізації, є, здебільшого, порівняно більш ефективними та конкурентоспроможними, ніж країни, що належать до східної моделі цивілізації. Так, країни даної групи характеризуються менш високим рівнем корупції, економічної диференціації, більш високим рівнем економічної свободи, є включеними у глобалізаційні процеси, інноваційності і, як результат, більш економічно розвиненими та конкурентоспроможними, ніж країни, що належать до східної моделі цивілізації.

Таблиця 3

Зв'язок між належністю країн до певних моделей / субмоделей цивілізацій та їх параметрами розвитку

Ймовірність	Показники	Модель цивілізації							
		Східної субмоделі			Усього	Пограничної	Західної субмоделі		Усього
		1	2	3			1	2	
99%	Система права, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Континентальна	33,3	33,3	52,6	41,9	71,4	50	77,8	64,7
	Загальна	6,7	–	–	2,3	–	50	11,1	29,4
	Мусульманська	6,7	–	–	2,3	–	–	–	–
	Змішана	53,3	66,7	47,4	53,5	28,6	–	11,1	5,9
	Рівень корупції, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	57,1	33,3	33,3	41,5	14,3	–	33,3	–
	Середній	35,7	55,6	55,6	48,8	42,9	–	66,7	17,6
	Низький	7,1	11,1	11,1	9,8	42,9	100	–	82,6
	Питома вага держави в економіці, % від країн певної моделі/субмоделі								
	До 10 %	–	20	27,8	16,7	–	–	–	–
	10–25 %	35,7	60	44,4	45,2	14,3	–	11,1	5,9
	25–50 %	64,3	–	27,8	33,3	14,3	25	33,3	29,4
	Більше 50 %	–	20	–	4,8	71,4	75	55,6	64,7
	Рівень економічної свободи, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий (вільні та переважно вільні економіки)	7,1	10	15,8	11,6	14,3	87,5	55,6	70,6
	Середній (помірно вільні економіки)	42,9	40	47,4	44,2	57,1	12,5	44,4	29,4
	Низький (невільні та переважно невольні економіки)	50	50	36,8	44,2	28,6	–	–	–
	Сприятливість середовища для ведення бізнесу (рівень «легкості ведення бізнесу»), % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	28,6	44,4	35,3	35	71,4	100	88,9	94,1
	Середній	42,9	33,3	52,9	45	–	–	11,1	5,9
	Низький	28,6	22,2	11,7	20	28,6	–	–	–
	Рівень економічної нерівності (індекс Джині), % від країн певної моделі/субмоделі								
	26–30 %	–	–	–	–	57,1	42,9	–	21,4
	31–35 %	–	33,3	30	25	14,3	57,1	28,6	42,9

Ймовірність	Показники	Модель цивілізації							
		Східної субмоделі			Усього	Пограничної	Західної субмоделі		Усього
		1	2	3			1	2	
	36–40 %	20	11,1		8,3	28,6	–	57,1	28,6
	41–45 %	60	33,3	40	41,7	–	–	14,3	7,1
	46–50 %	20	22,2	30	25	–	–	–	–
	Рівень включення у процеси глобалізації, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	46,6	44,5	38,9	42,9	85,7	100	100	100
	Середній	26,7	33,3	55,6	40,5	14,3	–	–	–
	Низький	26,7	22,2	5,5	16,7	–	–	–	–
	Рівень ВНД на душу населення, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	36,4	42,9	11,8	25,7	71,4	100	88,9	94,1
	Середній	63,6	28,6	64,7	57,1	28,6	–	11,1	5,9
	Низький	–	28,6	23,5	17,1	–	–	–	–
	Рівень інноваційності, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	9,1	–	–	3	–	12,5	44,4	29,4
	Середній	72,7	100	93,3	87,9	100	87,5	55,6	70,6
	Низький	18,2	–	6,7	9,1	–	–	–	–
	Рівень конкурентоспроможності, % від країн певної моделі/субмоделі								
	Високий	33,3	30	31,6	31,7	57,1	87,5	77,8	82,4
	Середній	58,3	30	42,1	43,9	42,9	12,5	22,2	17,6
	Низький	8,3	40	26,3	24,4	–	–	–	–

На п'ятому етапі було визначено вектор впливу цивілізаційних детермінантів на параметри розвитку та рівень конкурентоспроможності національної економіки.

Для визначення вектору впливу цивілізаційних детермінантів на параметри розвитку та рівень конкурентоспроможності національної економіки було проведено кореляційний аналіз, результати якого подано в таблиці 4.

Установлено, що варіація параметрів «індивідуалізм», «дистанція влади» та «неприйняття невизначеності» пояснюють від 52 % до 95 % варіації результуючих показників (рівня конкурентоспроможності, рівня ВНД на душу населення). Між зазначеними ознаками існує як прямий, так і зворотний зв'язок. Так, зворотний зв'язок спостерігається між рівнем конкурентоспроможності та рівнем неприйняття невизначеності та рівнем дистанції влади, а прямий – між рівнем конкурентоспроможності та рівнем індивідуалізму. Так,

зі збільшенням значення параметру «індивідуалізм» зростає рівень конкурентоспроможності країн та ВНД на душу населення; зі збільшенням таких показників, як «рівень дистанції влади» та «рівень неприйняття невизначеності», фіксується зворотна тенденція.

Таблиця 4

Кореляційна залежність між «культурним ядром» та результуючими параметрами розвитку країн

Показники	Бажані параметри та результати розвитку	
	Високий рівень конкурентоспроможності	Високий рівень доходу на душу населення
Рівень індивідуалізму	$R = 0,92$ $r = 0,96$	$R = 0,95$ $r = 0,97$
Рівень дистанції влади	$R = 0,87$ $r = -0,93$	$R = 0,83$ $r = -0,91$
Рівень маскуліності	$R = 0,007$ $r = -0,08$	$R = 0,012$ $r = 0,11$
Рівень неприйняття невизначеності	$R = 0,5401$ $r = -0,74$	$R = 0,52$ $r = -0,72$

Усі представлені вище коефіцієнти отримані за умови нормального розподілу (умова нормальності витримана, якщо з імовірністю 0,95 мінімальне та максимальне значення досліджуваних ознак не виходять за межі $[\bar{y} \pm 3\sigma_y]$; $[\bar{x} \pm 3\sigma_x]$, де $\sigma_x = \sqrt{x^2 - \bar{x}^2}$ та $\sigma_y = \sqrt{y^2 - \bar{y}^2}$ – дисперсії факторної та результуючої ознаки).

Таким чином, у ході оцінки впливу цивілізаційних детермінантів на особливості розвитку та рівень конкурентоспроможності соціально-економічних систем макрорівня агрегування, було підтверджено гіпотезу, що цивілізаційні детермінанти або приналежність країни до певної моделі та субмоделі цивілізації може чинити як позитивний, так і негативний вплив на траєкторію, динаміку, параметри та особливості соціально-економічного розвитку країн і тим самим визначати рівень конкурентоспроможності їх національних економік.

Однак, враховуючи той факт, що всім країнам вибірки тією чи іншою мірою притаманні як високий рівень конкурентоспроможності та ВНД на душу населення, так і низький, для однозначного тлумачення отриманих результатів було проведено дослідження зв'язку між часткою країн з високим рівнем

конкурентоспроможності в межах кожної моделі цивілізації та рівнем наділеності даних країн природними ресурсами.

Для обґрунтування зв'язку між наділеністю країн певних моделей та субмоделей цивілізацій природними ресурсами та характерним для них рівнем конкурентоспроможності було проведено тест χ^2 . За допомогою тесту χ^2 було встановлено, що з імовірністю 99 % можна стверджувати, що наділеність країн певних моделей та субмоделей цивілізацій природними ресурсами позначається на рівні їх конкурентоспроможності.

Установлено, що країни з високим рівнем конкурентоспроможності, що належать до західної моделі цивілізації, це здебільшого багаті на природні ресурси країни (81,25 %); країни східної моделі цивілізації – бідні країни; країни, що належать до пограничної моделі цивілізації, – як бідні (50 % країн), так і багаті країни (50 % країн) (табл. 5).

Таблиця 5

Угрупування країн за рівнем конкурентоспроможності та рівнем забезпеченості природними ресурсами [29]

Показники	Модель цивілізації		
	Західна	Східна	Погранична
Частка конкурентоспроможних країн від загальної кількості країн, що належать до певної моделі цивілізації	94,12	20,5	71,4
Частка багатих країн (на природні ресурси) від загальної кількості країн, що належать до певної моделі цивілізації	76,5	29,5	28,6
Частка бідних країн (на природні ресурси) від загальної кількості країн, що належать до певної моделі цивілізації	23,5	50	42,9
Частка країн, статус яких щодо забезпеченості природними ресурсами не визначений*	–	20,5	28,5
Частка бідних країн (на природні ресурси) від загальної кількості конкурентоспроможних країн, що належать до певної моделі цивілізації	18,75	100	50
Частка багатих країн (на природні ресурси) від загальної кількості конкурентоспроможних країн, що належать до певної моделі цивілізації	81,25	–	50

*такі країни, як: Тайвань, Сьєрра-Леоне (1 група), Гонконг, Танзанія (2 група), ОАЕ, Саудівська Аравія, Лівія, Ліван, Кувейт, Ірак (3 група), Україна, Чехія (4 група), Польща (5 група), через відсутність статистичної інформації не ввійшли до даної таблиці.

Таким чином, природні умови накладають свій відбиток на систему цінностей країн та виступають одним із важливих джерел їх кристалізації. Так, країни, багаті на природні ресурси, характеризуються більш високим рівнем індивідуалізму, ніж бідні країни (частка багатих країн, що належать до західної моделі цивілізації, є більшою за частку багатих країн, що належать до східної та пограничної моделей цивілізації). Проте, після того як процес кристалізації цінностей завершений, «культурне ядро» починає виступати як важливий фактор прогресу і разом із природними ресурсами може розглядатися як важлива складова національного добробуту. Це підтверджується тим, що, як видно з таблиці 5, більша частка конкурентоспроможних країн, які належать до західної моделі цивілізації, є країнами, багатими на природні ресурси, тоді як більша частка конкурентоспроможних країн, що належать до східної моделі цивілізації, – бідні, що при першому наближенні може привести до хибного висновку, ніби, незважаючи на результати кореляційного аналізу, цінності східної моделі цивілізації є більш прогресивними порівняно з цінностями західної моделі.

Помилковість даного висновку стає очевидною при другому наближенні, з огляду на стадіальну модель розвитку конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності країн, запропоновану Портером М. Так, відповідно до результатів досліджень Портера М., країни, що належать до західної моделі цивілізації, значно швидше пройшли перші дві стадії розвитку та перейшли до третьої, ніж країни, що належать до східної та пограничної моделей цивілізації [21]. Як результат, більшість країн, що належать до західної моделі цивілізації, сьогодні підійшли або перебувають на останній стадії розвитку конкуренції – стадії конкуренції на основі багатства, тоді як більшість країн східної та пограничної цивілізації лише здійснюють перехід до стадії на основі нововведень. Враховуючи, що стадія конкуренції на основі багатства, на відміну від перших трьох, призводить до спаду виробництва, зниження темпів економічного зростання, характеризується втратою позицій у міжнародній конкуренції, доволі логічним є той факт, що в таблиці 5 більшість конкурентоспроможних країн східної цивілізації є бідними, тоді, як більшість конкурентоспроможних країн західної цивілізації є багатими (у таблиці 5 відображено конкурентний статус національних економік країн протягом 2008–2010 рр.).

Як стверджують Ліпсет С. М. та Ленц Г. С., зазначені вище процеси пояснюються тим, що «...чим багатша країна, тим нижчий рівень мотивації до досягнення... Це може наводити на думку, що хоча сучасні багаті нації були колись поміж найбільш мотивованих на досягнення цілей (тобто, перед тим, як вони досягли розвитку); тепер... їх заможні громадяни спрямовані на досягнення цілей, не пов'язаних з роботою (музика, мистецтво, література), щоб стати, за термінологією Інґлгарта Р., постматеріалістами. З іншого боку, еліта і середній клас у менш розвинутих країнах, усвідомлюючи свій неповноцінний економічний статус, можуть мати вищий рівень мотивації на досягнення» [9].

Об'єктивність даного висновку підтверджується:

- по-перше, тим фактом, що національні економіки країн, які належить до східної та пограничної моделей цивілізацій, сьогодні розвиваються більш динамічно, ніж економіки країн, що належать до західної цивілізації (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка реального ВВП, % [15]

Роки	Модель цивілізації							
	Східної			Усього	Пограничної	Західної		Усього
	субмоделі					субмоделі		
1	2	3	1	2	1	2		
1991–2000	2,8	3,0	4,1	3,3	3,0	2,7	3,0	2,85
2001	0,3	3,2	3,5	2,3	3,4	1,7	2,2	1,95
2002	1,0	2,9	5,7	3,2	2,8	1,9	2,1	2
2003	6,2	3,2	4,5	4,6	4,3	1,8	1,9	1,85
2004	5,8	6,0	6,9	6,2	5,7	2,9	3,6	3,25
2005	5,0	5,6	6,1	5,6	4,8	2,2	3,2	2,7
2006	5,3	5,4	6,7	5,8	5,8	2,8	4,2	3,5
2007	5,4	6,1	6,8	6,1	5,2	2,7	4,0	3,35
2008	5,4	4,3	4,7	4,8	2,9	0,7	1,3	1
2009	-0,4	0,5	0,1	0,1	-2,6	-3,4	-3,5	-3,45
1991–2009	3,8	4,0	4,9	4,2	3,5	1,6	2,2	1,9

- по-друге, тим фактом, що на частку країн, які належать до 1 та 2 субмоделей західної цивілізації, протягом 2005–2010 рр. продовжувала припадати більша частка (загалом 55,9 %) із 2000 найбільших компаній світу за версією Forbes (для порівняння, на частку субмоделі пограничної цивілізації – 4,9 %; на частку 1,2 та 3 субмоделей східної цивілізації – 33,7 % 2000 найбільших компаній світу), проте протягом зазначеного періоду фіксувалося стабільне зменшення в рейтингу кількості компаній, країни базування яких належать до західної моделі цивілізації, та збільшення кількості компаній, країни базування яких належать до східної моделі цивілізації (таблиця 7).

Таблиця 7

**Географічна (цивілізаційна) структура найбільших ТНК
 за версією журналу Forbes [11]**

Показники	Модель цивілізації							
	Східної				Пограничної	Західної		
	субмоделі			Усього		субмоделі		Усього
	1	2	3			1	2	
Частка найбільших компаній світу, % від загальної кількості компаній рейтингу	18,8	4,8	10,2	33,7	4,9	43,5	12,4	55,9
Зміна частки найбільших компаній світу протягом 2005–2010 рр., % від загальної кількості компаній рейтингу	+0,75	+1,25	+6,25	+8,35	+1,5	-10,95	+1,05	-9,9
Зміна кількості найбільших компаній світу протягом 2005–2010 рр., одиниць	+15	+25	+127	+167	+30	-219	+21	-198

Отже, цивілізаційні настанови можуть чинити різновекторний вплив на параметри розвитку та рівень конкурентоспроможності національної економіки. Найбільш позитивний вплив на особливості розвитку та рівень конкурентоспроможності країн та національних економік чинять «культурне ядро» та

цивілізаційні особливості західної моделі цивілізації, а найменш позитивний вплив – «культурне ядро» та цивілізаційні особливості східної моделі цивілізації.

Література

1. Анилионис Г. П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации [Текст] / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова. – М.: Междунар. отношения, 2005. – 676 с.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы [Текст] / З. Бжезинский; [пер. с англ.] / О. Ю. Уральской. – Международные отношения, 1998. – 255 с.
3. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
4. Иэрхарт Б. Г. Религиозные традиции мира [Текст] / Б.Г. Иэрхарт / [перевод с английского] / в двух томах. – Том 1. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1996. – 576 с.
5. Кара-Мурза С.Г. Россия и Запад: Парадигмы цивилизаций. – М.: Академический Проект; культура, 2011. – 232 с.
6. Колодко Гж. Мир в движении / Г. В. Колодко; пер. с пол. Ю. Чайникова. – М.: Магистр, 2009. – 575 с.; Кузык Б. Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее [Текст] / Б. Н Кузык, Ю. В. Яковец; авт. вступ. сл. А. Д. Некипелов. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – Т.1: Теория и история цивилизаций. – 768 с.
7. Лал Д. Непреднамеренные последствия «Влияние обеспеченности факторами производства, культуры и политики на долгосрочные экономические результаты» [Текст]. – М.: ИРИСЭН, 2007. – 338 с.
8. Лебедева Н. М. Культура как фактор общественного прогресса [Текст] / Н.М. Лебедева, А.Н. Татарко. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2009. – 408 с.
9. Незалежний культурологічний часопис «І» «Культура має значення» (№ 53) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/pdf/53.pdf>.
10. Офіційний сайт Itim International (міжнародна консалтингова організація, що використовує концепції професора Г. Хофстеда) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geert-hofstede.com/index.shtml>

11. Офіційний сайт журналу Forbes. Рейтинг 2000 найбільших компаній світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.forbes.com/2010/04/21/global-2000-leading-world-business-global-2000-10_land.html
12. Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>.
13. Офіційний сайт дослідницької групи «JuriGlobe» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.juriglobe.ca/rus/sys-juri/index.php>.
14. Офіційний сайт Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/>.
15. Офіційний сайт Всесвітнього банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
16. Офіційний сайт The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/>.
17. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/>
18. Офіційний сайт INSEAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/home.cfm>.
19. Офіційний сайт дослідницького інституту КОФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch/>.
20. Павленко Ю.Г. История мировой цивилизации. – К.: Феникс, 2002. – 760 с.
21. Портер М. Международная конкуренция [Текст] / М. Портер; [пер. с англ.] / Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина; – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
22. Пространство и время в мировой политике и международных отношениях [Текст]: материалы 4 Конвента РАМИ. В 10 т. / под ред. А. Ю. Мельвиля; Рос. ассоциация междунар. исследований. – М.: МГИМО-Университет, 2007.
23. Спеціалізований сайт з вивчення світових релігій ReligionFacts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.religionfacts.com/religion_statistics/religion_statistics_by_country.htm.
24. Тойнби А. Дж. Постыжение истории [Текст] / А.Дж. Тойнби / пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М.: Рольф, 2001 – 640 с.
25. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність [Текст] / А. С. Філіпенко. – К.: Знання, 2007. – 670 с.

-
26. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций [Текст]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
  27. Цивилизации в глобализирующемся мире [Текст]. – Предварительные итоги междисциплинарного проекта / по материалам научной конференции. Отв. ред. В. Г. Хорос. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 162 с.
  28. International Encyclopedia Of The Social & Behavioral Sciences [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dl.bookfi.org/genesis/234000/f6c8add1de55d007366921c7cf97376f/_as/\[\]_International_Encyclopedia_Of_The_Social__Beha\(BookFi.org\).djvu](http://dl.bookfi.org/genesis/234000/f6c8add1de55d007366921c7cf97376f/_as/[]_International_Encyclopedia_Of_The_Social__Beha(BookFi.org).djvu).
  29. Where is the wealth of nations? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTEEI/214578-1110886258964/20748034/All.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 22 грудня 2011 р.